

УДК 341.96:347.77

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.67>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА АВТОРСЬКИХ ПРАВ: РЕГУЛЮВАННЯ І ПРАКТИКА¹

Наумчук О.А.,
студентка 2 курсу
факультету прокуратури,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0002-2431-8593
e-mail: o.a.naumchuk@nlu.edu.ua

Наумчук О.А. Міжнародно-правова охорона авторських прав: регулювання і практика.

У дослідженні проведено комплексний аналіз еволюції системи міжнародно-правової охорони авторських прав. Визначено сучасні механізми міжнародно-правової охорони авторських прав. Виокремлено проблемні питання імплементації міжнародно-правових норм у національні правові системи. Розглянуто практичне застосування положень основних міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності. Застосовано історичний, порівняльно-правовий та системний методи, що дало змогу прослідкувати становлення авторського права від перших середньовічних привілеїв до появи міжнародних конвенцій і сучасного регулювання у цифрову епоху. Основні результати дослідження полягають у з'ясуванні закономірностей формування міжнародної системи охорони авторського права, починаючи зі Статуту королеви Анни (1710 р.) і Бернської конвенції про охорону прав на літературні і художні твори (1886 р.), що заклала основні принципи національного режиму, автоматичної охорони та мінімальних стандартів, на яких будується міжнародно-правова охорона авторських прав. Розглянуто значення Всесвітньої організації інтелектуальної власності у розробленні сучасних міжнародних актів, зокрема WIPO Copyright Treaty та WIPO Performances and Phonograms Treaty. Окреслено значення Угоди ТРІПС у межах COT та її принципу «TRIPS-plus». Проаналізовано судову практику (справи United States – Omnibus Appropriation Act, United States – Measures affecting the protection and enforcement of intellectual property rights in China (DS362)), що підтверджує обов'язковість інкорпорованих норм міжнародних договорів. Висвітлено особливості правового регулювання авторського права в ЄС і судову практику Суду ЄС (Inforaq, Svensson, YouTube v. Cyando), яка визначає межі оригінальності, публічного сповіщення та відповідальності платформ у цифровому середовищі. У висновках підкреслено, що ефективність міжнародно-правової охорони авторських прав залежить від рівня імплементації міжнародних стандартів у національні системи. Україна, ратифікувавши Бернську конвенцію та Угоду ТРІПС, поступово формує власну модель гармонізованого правового поля, що відповідає вимогам цифрової епохи та сприяє інтеграції до європейського правового простору.

Ключові слова: авторське право, інтелектуальна власність, міжнародно-правове регулювання, Бернська конвенція, Всесвітня організація інтелектуальної власності, TRIPS, Європейський Союз, охорона прав автора, цифровізація, піратство.

Naumchuk O.A. International legal protection of copyright: regulation and practice.

The study provides a comprehensive analysis of the evolution of the system of international legal protection of copyright. Modern mechanisms of international copyright protection are identified. Problematic issues of implementing international legal norms into national legal systems are highlighted. The practical application of the provisions of key international agreements in the field of intellectual property is examined. Historical, comparative-legal, and systemic methods were applied, which made

¹ Науковий керівник: Панченко В.В., кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

it possible to trace the development of copyright from the earliest medieval privileges to the emergence of international conventions and modern regulation in the digital era. The main results of the study consist in clarifying the regularities of the formation of the international copyright protection system, beginning with the Statute of Queen Anne (1710) and the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886), which established the fundamental principles of national treatment, automatic protection, and minimum standards that form the basis of the international legal protection of copyright. The role of the World Intellectual Property Organization in developing modern international acts, particularly the WIPO Copyright Treaty and the WIPO Performances and Phonograms Treaty, is examined. The significance of the TRIPS Agreement within the WTO framework and its “TRIPS-plus” principle is outlined. Judicial practice is analyzed (the cases United States – Omnibus Appropriation Act, United States – Measures Affecting the Protection and Enforcement of Intellectual Property Rights in China (DS362)), which confirms the binding nature of incorporated norms of international treaties. The features of copyright regulation in the EU and the case law of the Court of Justice of the EU (Infopaq, Svensson, YouTube v. Cyando), which determine the boundaries of originality, communication to the public, and platform liability in the digital environment, are highlighted. The conclusions emphasize that the effectiveness of the international legal protection of copyright depends on the level of implementation of international standards into national systems. Having ratified the Berne Convention and the TRIPS Agreement, Ukraine is gradually forming its own model of a harmonized legal framework that meets the requirements of the digital age and promotes integration into the European legal space.

Key words: copyright; intellectual property; international legal regulation; Berne Convention; World Intellectual Property Organization; TRIPS; European Union; protection of authors’ rights; digitalization; piracy.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми міжнародно-правової охорони авторських прав зумовлена зростанням масштабів цифровізації, глобалізації інформаційного простору та поширенням піратства, що ускладнює контроль за використанням результатів інтелектуальної творчості. Незважаючи на розвинену систему міжнародних угод, існують відмінності у рівні гармонізації національних законодавств і неоднозначність тлумачення норм у цифровому середовищі. Саме тому дослідження історичних витоків, етапів формування та сучасної практики міжнародно-правового регулювання авторських прав залишається актуальним для забезпечення ефективного захисту прав авторів у глобальному масштабі.

Мета дослідження: комплексний аналіз еволюції системи міжнародно-правової охорони авторських прав, визначення її сучасних механізмів, проблем імплементації міжнародних норм у національні правові системи та практичного застосування положень основних міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності.

Стан опрацювання проблематики. Питання міжнародної охорони авторського і суміжних прав є надзвичайно актуальним. Роботу над цією проблематикою здійснювали такі науковці, як М.Л. Белкін, Л.М. Белкін, Ю.Л. Юринець, які проаналізували особливості міжнародного правового регулювання у сфері авторського права за дев’ятьма ключовими міжнародними актами та порівняли їх із положеннями українського законодавства [13]. Штефан А.С. у своїй монографії детально висвітлила питання правової охорони, здійснення та захисту авторського права [12]. Кирилюк А.В. та Соловей В.В. розглянули окремі аспекти захисту авторських прав у мережі Інтернет, що є особливо важливим у контексті цифровізації [8] і сприяє активному розвитку інституту міжнародної охорони авторських прав та підвищенню ефективності його застосування в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. З часів античності правового закріплення авторського права як поняття не існувало. Відповідно і охоронних механізмів тоді не було. Проте діяли моральні норми, які згодом стали основою для правового підґрунтя. Одним з основних факторів, чому право авторів не розвивалося, була незакономірність цього питання в ті часи. Проте з переходом з рукописання до друку – видавати книжки стало значно легше, і з цим зростає потреба у механізмах охорони інтелектуальної власності, зокрема авторського права. У Римі для видання творів вже умовно уклали угоду між видавцем та автором. В епоху Середньовіччя перед законодавством діяла так звана система привілеїв – індивідуальні акти, якими держава надавала автору, видавцеві або друкарю виключне право на друк і розповсюдження певного твору на визначений строк [9, с. 14]. Першим законодавчим положенням, що присвячене авторським правам, вважається «Ста-

тут королеви Анни», прийнятий в Англії в 1710 році. Він закріплював право на охорону опублікованого твору та заборону тиражування твору без згоди автора. Основні положення документа говорять про закріплення за автором права володіння над текстом, можливість передання цього права видавцеві на 14 років. По закінченню цього терміну автор має змогу перевидати твір, інакше від ставав суспільним надбанням. Саме цей акт заклав основу створенню механізмів охорони результатів творчості. Наступними масштабними кроком в сфері правового регулювання авторського права вже у міжнародній площині виступила Бернська Конвенція про охорону літературних та художніх творів, прийнята в Берні 9 вересня 1886 року. Згодом її переглядали та доповнювали Берлінський акт 1908 року, Римський акт 1928 року, Брюсельська редакція 1948 року і остання ключова редакція – Паризьким актом із внесеними поправками у 1979 році, а також Всесвітня конвенція про авторське право (первісна – Женевська редакція 1952 р., остання – Паризька редакція 1971 р.). Саме ці два документи стали основною складовою міжнародної системи охорони авторського права.

Бернська конвенція фактично стала актом, від якого почалось правове регулювання авторського права в міжнародних відносинах. Сьогодні вона продовжує посідати провідну позицію у цій сфері. Головна мета конвенції, закладена в преамбулі, а саме, охороняти настільки ефективно й однаково, наскільки це можливо, права авторів їх літературні і художні твори [1]. Приєднуючись до конвенції, держави стають повноправними учасниками Бернського союзу. Конвенція базується на трьох принципах, які згодом стали загальними: національний режим, автоматична охорона, незалежність охорони. Вона також передбачає мінімальний строк охорони після смерті автора – 50 років, а також охоплює моральні права автора, а саме, право на авторство, недоторканість твору. Сьогодні виконання конвенції адмініструє Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) – спеціалізована установа ООН. Її діяльність включає розробку нових проектів щодо гармонізації національних законодавств, міжнародну реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності, збір і поширення технічної, наукової інформації. Під адмініструванням ВОІВ також знаходяться такі значущі акти, як WIPO Copyright Treaty (1996) та WIPO Performances and Phonograms Treaty (1996). WCT (договір про авторське право) є додатком до Бернської конвенції та виступає регулятором цих відносин у цифрову епоху [18]. До охоронюваних об'єктів додаються комп'ютерні програми, бази даних. Вводяться нові майнові права, наприклад, право розповсюдження, прокату, доведення до загального відома. WPPT, або договір ВОІВ про виконання та фонограми, також приділяє багато положень саме питанню охорони творів у цифровому довіллі [19]. Ним передбачається охорона моральних прав виконавців, економічних майнових прав виконавців щодо незафіксованих виконань, права на відтворення, поширення, оренду записів, забезпечення громадськості зафіксованими виступами.

Наступна не менш важлива організація – ЮНЕСКО. Вона займається розвитком національних культур, охороною пам'яток культури та природних об'єктів. Уся її діяльність спрямована на формування культури поваги до інтелектуальної власності. Під їх адмініструванням залишається згадана вище Всесвітня конвенція про авторські права [2], яка сьогодні є не такою актуальною, адже є слабшою у захисті ніж базова для більшості розвинених держав світу – Бернська конвенція. У порівнянні, остання є більш повною, сучасною та суворою в захисті. Не вимагає формальностей для виникнення прав за принципом автоматичності захисту. Світова організація торгівлі єдина міжнародна організація, що опікується глобальними правилами торгівлі між державами та окремими митними територіями. Для приєднання в СОТ державам необхідно автоматично дотримуватись однієї з ключових угод організації – Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (ТРИПС, 1994) [11]. Особливість цієї угоди полягає у наявності механізмів вирішення спорів, включення авторського права до системи міжнародної торгівлі, надання йому не лише культурного, а й економічного значення. Право Європейського Союзу також має значний вплив, зокрема такі директиви як Директива 2001/29/ЄС про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві [4], Директива 2004/48/ЄС про забезпечення прав інтелектуальної власності [5], Директива 2019/790 про авторські і суміжні права на Єдиному цифровому ринку [7], Директива 2009/24/ЄС про правову охорону комп'ютерних програм [6], Директива 96/9/ЄС про правовий захист баз даних [3]. ЄС створює єдиний цифровий ринок, особливістю є унікальність кожної країни, тому директиви у першу чергу гармонізують національні норми та забезпечують однаковий рівень захисту.

Приєднуючись до міжнародних конвенцій, держави зобов'язані гармонізувати власне національне законодавство відповідно до встановлених міжнародних стандартів. Саме від рівня такої

гармонізації залежить ефективність охорони авторського права у межах конкретної правової системи. Щодо України, то вона є учасницею Всесвітньої конвенції про авторське право, (як правонаступниця УРСР), а також Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів, норми якої імплементовано через Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1993 року (у редакції 2022 року) [10]. Крім того, Україна ратифікувала низку ключових міжнародних угод, зокрема ТРІПС, WCT, WPPI, які діють у межах національної правової системи та застосовуються судами, тобто практика СОТ щодо порушення ТРІПС. Ця угода не передбачає конкретних процедур врегулювання спорів стосовно інтелектуальної власності, натомість інкорпорує норми Паризької, Бернської конвенції та інших міжнародних договорів. У зв'язку з цим можуть виникати труднощі із тлумаченням інкорпорованих норму разі їхніх змін, або можливого конфлікту з преамбулою ТРІПС. Наприклад, справа «United States – Omnibus Appropriation Act» [17], де питання полягало у можливості охорони фірмових найменувань, передбачених у ст. 8 Паризької конвенції, у межах ТРІПС, якщо вони безпосередньо не зазначені як об'єкти охорони. Панель ДСБ вирішила, що вони не можуть охоронятися, але Апеляційна палата СОТ скасувала це рішення, зазначивши, що інкорпоровані положення Паризької конвенції стають частиною Угоди ТРІПС і підлягають повному виконанню державами-членами. Практика підтвердила, що інкорпоровані в ТРІПС положення інших міжнародних договорів, мають обов'язкову юридичну силу у системі врегулювання спорів СОТ. Водночас відсутність чітких механізмів узгодження норм у разі їхніх змін може створити правову невизначеність. Також в СОТ застосовується термін «TRIPS-плюс», що означає можливість держави встановити вищий рівень охорони інтелектуальної власності у національних нормах, ніж це вимагає сама Угода ТРІПС.

Натомість, недостатня імплементація ТРІПС у національне законодавство може призвести до спорів. Наприклад, справа «United States – Measures affecting the protection and enforcement of intellectual property rights in China» (DS362) [16], де сторони (США і Китай) спорились щодо того, чи забезпечує Китай захист авторських і суміжних прав відповідно до мінімальних стандартів Угоди ТРІПС. Панель СОТ встановила, що деякі положення національного законодавства Китаю та практика його застосування не відповідають вимогам ТРІПС, зокрема щодо ефективних механізмів боротьби з піратством і забезпечення прав авторів. Апеляційна палата підтвердила, що Китай зобов'язаний привести законодавство та практику у відповідність до ТРІПС і забезпечити ефективний захист авторських прав. Директиви ЄС встановлюють лише загальну мету гармонізації, залишаючи державам-членам свободу у виборі форм та методів її досягнення. Таким чином, вони діють не безпосередньо, а через національне законодавство, яке має бути приведене у відповідність до вимог директив. Якщо ж держава не забезпечує належного впровадження або застосування положень директиви, Європейська комісія може ініціювати справу проти такої держави в Суді ЄС.

Суд ЄС, у свою чергу, відіграє ключову роль у тлумаченні директив, забезпечені їх єдиного застосування в усіх державах-членах та розвитку права ЄС у сфері інтелектуальної власності. З практики, що мала значне значення варто навести такі справи, по-перше, справа «Inforaq International A/S v Danske Dagblades Forening» (2009) [14], яка полягала у тому, що Данська компанія Inforaq копіювала невеличкі витяги із газетних статей для своїх клієнтів. Видавці газет заявили, що це порушення авторських прав (Директива 2001/29/ЄС). Суд постановив, що навіть маленькі уривки в 11 слів можуть бути об'єктом авторського права, якщо вони відображають оригінальність автора. Тобто відбулось запровадження головного критерія для визнання твору об'єктом цього права.

По-друге, справа C-466/12 «Svensson and Others v Retriever Sverige AB» (2014) [15]. Журналісти подали позов проти Retriever Sverige AB компанії, що розміщувала їх гіперпосилання у себе на сторінці. Звинуватили у публічному сповіщенні за ст. 3 директиви 2001/29/ЄС. Проте суд постановив, що гіперпосилання на вільно доступний контент не є новим публічним сповіщенням. Проте якби у гіперпосиланні був контент без відкритого доступу, наприклад платні курси, це вже буде нове публічне сповіщення і для нього вже є необхідною згода автора.

По-третє, об'єднані справи C-682/18 «YouTube» та C-683/18 «Cyando» (2021) [20], де в обох випадках йдеться про публікування піратського контенту. Питання стояло у тому, чи будуть платформи нести безпосередню відповідальність за порушення авторських прав, коли користувачі завантажують контент без дозволу на те правовласників. Фактично ця справа була підґрунтям для директиви 2019/790 про авторське право на цифровому ринку. Отже, суд постановив, що платфор-

ма не здійснює публічного сповіщення, якщо не має активної ролі у поширенні контенту та швидко реагує на порушення. Однак, якщо ж платформа сприяє розповсюдженню такого контенту або отримує з цього вигоду, вона може нести відповідальність.

Висновки. Проведений правовий аналіз міжнародних документів та аналіз судової практики засвідчує, що ефективність міжнародно-правової охорони авторських прав значною мірою залежить від рівня гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та практикою. Історичне формування системи, починаючи від Статуту королеви Анни (1710 р.) до Бернської конвенції (1886 р.) і сучасних міжнародних договорів WIPO Copyright Treaty, WIPO Performances and Phonograms Treaty та Угоди ТРІПС, визначило базові принципи захисту прав авторів. Судова практика, зокрема справи СОТ та Суду ЄС (Infopaq, Svensson, YouTube v. Cyando), підтверджує необхідність чіткого дотримання міжнародних стандартів у національних правових системах і визначає межі відповідальності за порушення у цифровому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. (у ред. 1979 р.). URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne> (дата звернення: 07.12.2025).
2. Всесвітня конвенція про авторське право від 6 вересня 1954 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_052.#Text (дата звернення: 07.12.2025).
3. Директива Європейського Парламенту і Ради № 96/9/ЄС від 11 березня 1996 р. «Про правову охорону баз даних» / Офіційний журнал Європейського Союзу, L 77, 27.03.1996, с. 20–28. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1996/9/oj> (дата звернення: 07.12.2025).
4. Директива Європейського Парламенту і Ради № 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 р. «Про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав у суспільстві, що базується на інформації» / Офіційний журнал L 167, 22.06.2001, с. 10–19. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/29/oj> (дата звернення: 07.12.2025).
5. Директива Європейського Парламенту і Ради № 2004/48/ЄС від 29 квітня 2004 р. «Про забезпечення прав на інтелектуальну власність» / Офіційний журнал Європейського Союзу, L 157, 30.04.2004, с. 45–86. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/48/oj> (дата звернення: 07.12.2025).
6. Директива Європейського Парламенту і Ради № 2009/24/ЄС від 23 квітня 2009 р. «Про правовий захист комп'ютерних програм» / Офіційний журнал Європейського Союзу, L 111, 5.05.2009, с. 16–22. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/24/oj> (дата звернення: 07.12.2025).
7. Директива Європейського Парламенту і Ради № 2019/790/ЄС від 17 квітня 2019 р. «Про авторське право і суміжні права на єдиному цифровому ринку та внесення змін до Директив 96/9/ЄС і 2001/29/ЄС» / Офіційний журнал Європейського Союзу, L 130, 17.05.2019, с. 92–125. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj> (дата звернення: 07.12.2025).
8. Кирилюк А.В., Соловей В. Окремі аспекти захисту авторського права в мережі інтернет. *Modern thoughts on the development of science: ideas, technologies and theories*. 2024. 26 берез. С. 95–99. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18998/1/Bashavets%20Nataliia%20Andriivna.pdf#page=96> (дата звернення: 07.12.2025).
9. Кірін Р.С., Хоменко В., Коросташова І. Інтелектуальна власність. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2012. 320 с. URL: <http://biblio.umf.dp.ua/xmlui/handle/123456789/5316> (дата звернення: 07.12.2025).
10. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022, № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 10.12.2025).
11. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРІПС) від 15 квітня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#n41 (дата звернення: 07.12.2025).
12. Штефан А.С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, канд. юрид. наук / Науково-дослідницький інститут інтелектуальної власності НАПрНУ. Київ, 2017. 151 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Anna-Shtefan/publication/360893500_Avtorske_pravo_i_sumizni_prava_osoblivosti_pravovoi_ohoroni_zdijsnenna_ta_zahistu_links/6290c49d6886635d5ca742fd/Avtorske-pravo-i-sumizni-prava-osoblivosti-pravovoi-ohoroni-zdijsnenna-ta-zahistu.pdf (дата звернення: 07.12.2025).

13. Юринець Ю.Л., Белкін М.Л., Белкін Л.М. Правова охорона авторського права і суміжних прав в Україні в контексті міжнародного права. *Видавничий дім «Академперіодика» НАН України*. 2019. Т. 15: № 6. С. 62–75. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/174113> (дата звернення: 07.12.2025).
14. Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening (C-5/08) // Court of Justice of the European Union. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=72682> (дата звернення: 03.12.2025).
15. Svensson and Others v Retriever Sverige AB (C-466/12) // Court of Justice of the European Union. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=147847> (дата звернення: 03.12.2025).
16. United States – Measures affecting the protection and enforcement of intellectual property rights in China (DS362) // World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds362_e.htm (дата звернення: 03.12.2025).
17. United States – Section 211 Omnibus Appropriations Act of 1998 (DS176) // World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds176_e.htm (дата звернення: 03.12.2025).
18. WIPO Copyright Treaty (WCT). 1996. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct> (дата звернення: 07.12.2025).
19. WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT). 1996. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/wppt> (дата звернення: 07.12.2025).
20. YouTube (C-682/18) та Cyando (C-683/18) // Court of Justice of the European Union. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=242046> (дата звернення: 03.12.2025).